

Bozók Ferenc

Gárdonyi Géza, *A fel nagy örömrre!* című dal szerzője

*„Fel nagy örömrre! Ma született
Aki után a Föld epedett.
Mária karján égi a fény,
Isteni kisdéd, szűznek ölén.
Egyszerű pásztor, jöjj közelebb,
Nézd csak örömmel Istenedet.*

*Nem ragyogó fény közt nyugoszik,
Bársonyos ágya nincs neki itt.
Csak ez a szalma, koldusi hely,
Rá meleget a marha lehel.
Egyszerű pásztor, térdeden állj!
Mert ez az égi, s földi király.*

*Glória zeng Betlehem mezején,
Éjet elúzi mennyei fény.
Angyali rendek hirdetik őt,
Az egyedül szent Üdvözítőt.
Egyszerű pásztor, arcra borulj,
Lélekben éledj, és megújulj!”*

Gárdonyi Gézát a széles nagyérdemű az *Egri csillagok*, *A láthatatlan ember*, az *Isten rabjai*, az *Ida regénye* és más remekművei alapján méltán tekinti legjelesebb regényíróink egyikének. Regényein kívül novelláira még esik figyelem, színműveire már lényegesen kevesebb, verseire pedig ma már szinte semmi. Pedig dalszerű, friss forrásként folydogáló versei igazán üdítő olvasmányok. Ezek a főként falusi életképeket felvillantó, a magyar népdalkincs vagy Petőfi hatását mutató versek talán Francis Jammes-nak, a bonyolult és enigmatikus francia szimbolisták után áttetsző forrástisztaságú költőnek lehetnének akkoriban kortárs magyar rokonai. Jammes költészete a 19. század második felének forradalmi szimbolizmusa után és a 20. század első felének kusza avantgárd irányzatai között (vagy inkább alatt) olyan volt, mint két hatalmas és áttekinthetetlenül szövevényes rengeteg erdő közé beékelődő árnyékos, kellemes, pacsirtáktól dalos kis tisztás, ahol megpihen-

ni, felfrissülni jó. Ez a hasonlat jutott eszembe tegnap este, sétálva a domoszlói erdészház felett a Mátrában, Jammes-versek olvasása közben.

Rónay György egy másik hasonlattal él, a Jammes-fordításai elé szánt előszavában: *„Jammes megjelenése a múlt század végének francia költészetében olyasféle-képpen hatott, mint amikor egy mesterséges világítású, fülledten illatos szobába a föltárt ablakon át hirtelen beárad a friss májusi fény és a mezei levegő.”*

Irodalom és katolicizmus egymásra találása nem egyedülálló Jammes esetében, ez meglehetősen benne volt Jammes kortársi közegében. Még akkor is érdemes megemlíteni ezt, ha tudjuk, Jammes semmiféle közeghez vagy irányzathoz, vagy irodalmi csoportosuláshoz nem tartozott. A Jammes-legendaképzés egyik enigmatikus jellege éppen ez a vidéki izoláltsága. A katolicizmus, a katolicizmus újrafelfedezése, különösen a francia irodalomban és különösképp a század első felében igencsak benne volt a francia irodalom fősodrában. Ám a neokatolikusnak nevezett francia írók (pl. Claudel, Bernanos, Mauriac) Jammes-nál sokkal bonyolultabbak és intellektuálisabbak, filozofikusabb hajlamúak, ennek megfelelően katolicizmusuk is absztraktabb. Jammes egyszerűbb, ám nem úgy egyszerű, mint például nálunk a „pántlikás álnépiesek”, vagy az Ady vagy Karinthy által gúny tárgyává tett és könnyen kifigurázható Szabolcska Mihály. Magyar rokonai inkább az egyébként nagyon is különböző indíttatású és hangú Szép Ernő, Dsida Jenő, de legkivált Gárdonyi Géza lehetnének.

A népi vallásosság, mint tematika nem annyira hangsúlyos ugyan a Gárdonyi-lírában mint Francis Jammes-nál, de azért jelen van. Az *Esti harangszó* című Gárdonyi-verset mintha maga Jammes írta volna, természetesen a Mátrát Jammes esetében a Pireneusokra kellene kicserélni: *„Szép májusvégi estén egyedül / ülök a kertben. S nézem, mint merül / az égi nap a földi kék homályba, / a hegyek ibolyaszín fátyolába. / A völgyben lenn már feketül az árnyék. / Elcsöndesül az emberlakta tájék. / Csillag ragyog a Mátra tetején, / A távolból harangszó száll felém: / Üdvözlégy Mária!”*

Karácsony éjjelén című versében ezt írja: *„Feledhetetlen szent karácsony éjjele! / Varázssal, vallásos titokkal van tele! A gyertyák lobognak. Remegnek az árnyak. / Az égi angyalok velünk glóriáznak.”*

Versei közül egy időben aktualitásuk okán ismert volt irodalmi körökben a Tömörkény István katonasághoz bevonulása, besorozása okán írott *Bakalevél* című vers, melyet Dankó Pista zenésített meg. Ennek, a bevonuló bakát a szerelme által elsírató daltípusnak nagy hagyománya van nemcsak a magyar népköltészetben, hanem népies műköltészetünkben is. Gondolhatunk például Csokonai Vitéz Mihálynak a *Szegény Zsuzsi a táborozáskor (Estve jött a parancsolat...)* című versére.

Gárdonyi költészetét olyan jeles kortársak dicsérték, mint a tőle nagyon eltérő hangon szóló Füst Milán vagy Kosztolányi Dezső. Kosztolányi voltaképpen azt

dicsérte Gárdonyiban, amit a francia kortársak az elvirágzó szimbolizmus után Francis Jammesban. Ezt írja Kosztolányi 1914-ben, a *Nyugat* VII. évfolyamának 8. számában: „Gárdonyi Géza jelentős költő. Ami először feltűnik az olvasónak, az az egyenletes, sugárzó melegsége. Szelíd és egyszerű. Tárgyaival szemben pedig szerény, majdnem alázatos. (...) Ezekben a versekben jelentkezik először a magyar primitív költészet, amely elfáradva a szó-cifrázásban, a lehető legrövidebb utat keresi” Talán nem véletlen, hogy miként Gárdonyi Géza verseit, úgy Francis Jammest is maga Kosztolányi fedezte fel, üdvözölte és fordította magyarra. Jammes alanyi költő volt, Gárdonyi nem. Gárdonyinak életében mindössze két versköte-te jelent meg: *Április (1894) és Fűzfalevél, nyárfalevél (1904)*. A *December* című, hátrahagyott verseket tartalmazó kötet már csak posztumusként jelent meg, 1929-ben. Gárdonyi hetykébb, népies hangját is méltatlanul feledtük el. Ilyesféle bordalai például vidám mulatónótákká is válhattak volna a magyar folklórban: „Azért teremtett az Isten venyigét, / Hogy könnyebben megérthessük az igét. / Lám a pap még az oltárnál is iszik, / Mert különben az ördögök elviszik! / Aki iszik, azt az Isten szereti, / Mennyszági szőlőjébe vezeti, / Csakhogy ezt a feleségem nem hiszi, / Ha berúgok, a szűrömet kiteszi.”

A *Fel nagy örömré!* a katolikusok között közismert, közkedvelt karácsonyi dal. Gondolkodás nélkül, szinte automatikusan az egyházi népének tárában keressük és természetesen meg is találjuk. Fel is vették az *Éneklő egyház* című katolikus népénektárba, olyannyira oda kívánczok. Pedig igazi műdal, ha akarom vers a magyar irodalom legnépszerűbb, legismertebb prózaírójának tollából. Metrikai következetességei miatt az a gyanúnk, hogy versnek íródott. Ugyanakkor szerzője nyilván számolt a megzenésítés esélyével. A dal~vers hatalmas karriert futott be. Örömmel fedeztem fel, hogy Karai József, Ludvig József és Soós András nyomában járva később, kamaszkorom legkedvesebb dalnoka, Cseh Tamás is előadta. Az a legmeghökkenőbb költői csavar benne, hogy nincs benne meghökkenő költői csavar. Párhuzam kínálkozik Zelk Zoltán *Karácsonyi ének* című versével. Zelk ebben a versében annyira zavartalanul naiv és angyalian gyermeki, hogy már-már élek a gyanúperrel, hátha afféle karácsonyi vers-műfajparódiával állunk szemben. Nem tudom eldönteni, szeressem ezt a Zelk Zoltán-verset vagy ne. Olcsó giccs és kedves, „szépernősen” gyermekies báj keveredik benne. Egyszerű vonalvezetésű, megzenésítésre tervezett, könnyen befogadható, de mégsem használnám rá sem a populáris, sem a kommersz jelzőt. A *Fel, nagy örömré!* című versnek nemcsak a szövegét, hanem a zenéjét is maga Gárdonyi szerezte Devecserben, 1882-ben, ahol ez idő tájt kántortanító volt. Devecserben dombormű (relief) őrzi Gárdonyinak, a szerzőnek és szerzeményének emlékét, Lesenyei Márta alkotása, 2002-ben avatták fel. A devecseri Hősök terén, a római katolikus templom falán baloldalt tekinthető meg.

Gárdonyi édesapjától örökölt zenei fogékonysága közismert. Édesapja, Ziegler Sándor Mihály citerázott, fuvolázott. Gárdonyi magabiztosan játszott pianínón, orgonán és barátjának, Dankó Pistának hegedűjén és cimbalmán is. Dankó dalait folyamatosan csiszolhatta és tanácsokkal látta el. Gárdonyi levéltári hagyatékában 59 Dankó Pista-dal szerepel, a Dankó–Gárdonyi-levelezés tanúsága szerint Dankó Pista sokat adott Gárdonyi dalszövegekkel kapcsolatos tanácsaira. Amikor Dankó Pista meghalt, Gárdonyi a tőle zálogba kapott hegedű húrjait borítékba helyezte, és ezt a feliratot írta rá: *„Ezek a húrok a Dankó Pista hegedűjéről valók. Aznap szedtem le őket, mikor a Pista meghalt. Többet ember ne játsszék rajtuk.”* Kiváló zenetanárai voltak. Egerben hegedűtanára Zsaskovszky Endre volt, orgonára pedig Zsaskovszky Ferenc tanította. Nemcsak egyházi használatra írt dalt, hanem profán dalt is szerzett. *A bor* című színmű betétdala, a *Göre Gábor nótája* szintén saját szerzemény, kottával és szöveggel. A *Fel nagy örömmre!* keletkezésekor Gárdonyi még csak 19 éves segédtanító volt. A verset (népies műdalt) egy 19 éves fiú vallásos lelkesedése, kamaszos ámulata hatja át.

Dankó Pista

(forrás: wikipedia.org)